

IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 5

2026

TANQIDIY FIKRLASHGA ASOSLANGAN PORTFOLIOLAR ORQALI PEDAGOGIK QAROR QABUL QILISH KOMPETENSIYASINI BAHOLASH

Jo'rayeva Dilnoza Ro'zimat qizi
Namangan davlat universiteti, tadqiqotchi

Annotatsiya

Ushbu maqola pedagogik faoliyatda tanqidiy fikrlash va portfoliolar baholash mexanizmlarining ahamiyatini ilmiy jihatdan tahlil qiladi. Tadqiqot doirasida pedagoglarning qaror qabul qilish kompetensiyasini shakllantirish va rivojlantirishda portfoliolar asosidagi tanqidiy fikrlashning roli o'rganildi. Shuningdek, maqolada portfoliolar orqali baholash jarayonlarining nazariy asoslari, samaradorligi va pedagogik strategiyalarga ta'siri o'rganilgan.

Kalit so'zlar: Tanqidiy fikrlash, portfoliolar, pedagogik qaror qabul qilish, kompetensiya baholash, professional rivojlanish, baholash metodikasi.

ОЦЕНКА КОМПЕТЕНЦИИ ПРИНЯТИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ ЧЕРЕЗ КРИТИЧЕСКОЕ МЫШЛЕНИЕ НА ОСНОВЕ ПОРТФОЛИО

Жураева Дилноза Рузимат кизи
Наманганский государственный университет, исследователь

Аннотация

В данной статье научно анализируется значимость механизмов критического мышления и оценки портфолио в педагогической деятельности. В рамках исследования изучалась роль критического мышления на основе портфолио в формировании и развитии компетенции принятия педагогических решений у педагогов. Кроме того, статья рассматривает теоретические основы процесса оценки через портфолио, его эффективность и влияние на педагогические стратегии.

Ключевые слова: критическое мышление, портфолио, принятие педагогических решений, оценка компетенции, профессиональное развитие, методика оценки.

ASSESSING PEDAGOGICAL DECISION-MAKING COMPETENCE THROUGH CRITICAL THINKING-BASED PORTFOLIOS

Jo'rayeva Dilnoza Ro'zimat qizi
Namangan State University, Researcher

Abstract

This article provides a scientific analysis of the significance of critical thinking mechanisms and portfolio assessment in pedagogical activities. Within the scope of the study, the role of portfolio-based critical thinking in the formation and development of educators' pedagogical decision-making competence was examined. Additionally, the article explores the theoretical foundations of portfolio assessment processes, their effectiveness, and their impact on pedagogical strategies.

Keywords: critical thinking, portfolios, pedagogical decision-making, competence assessment, professional development, assessment methodology.

Kirish. Zamonaviy pedagogik amaliyotda tanqidiy fikrlashning shakllanishi va rivojlanishi ta'lim sifatini oshirish, pedagoglarning professional kompetensiyasini mustahkamlash va samarali qaror qabul qilishni ta'minlashda asosiy mezonlardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Pedagogik qaror qabul qilish kompetensiyasi murakkab, ko'p qatlamli va kontekstga bog'liq xususiyatga ega bo'lib, u pedagogning nazariy bilimlari, amaliy tajribasi, baholash va tahlil qobiliyati bilan uzviy bog'liqdir. Shu bois pedagoglarning professional o'sishida innovatsion metod va vositalarni qo'llash, jumladan, portfoliolar orqali baholashning roli o'sib bormoqda. Portfoliolar pedagogik jarayonda talabani yoki o'qituvchining o'z faoliyati natijalarini tizimli tarzda yig'ish va tahlil qilish imkonini beradi, shu bilan birga, tanqidiy fikrlashni shakllantirishga xizmat qiladi [1]. Tanqidiy fikrlashni o'z ichiga olgan pedagogik baholash, shuningdek, o'qituvchilarning qaror qabul qilish jarayonida mantiqiy asos, muammolarni aniqlash va samarali yechimlar ishlab chiqish malakasini rivojlantiradi. Shu nuqtayi nazardan, portfoliolar asosida pedagogik qaror qabul qilish kompetensiyasini baholash metodikasi nafaqat individual pedagogik rivojlanishni kuzatishga, balki ta'lim jarayonining sifatini oshirishga ham xizmat qiladi [2].

Mavjud tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, portfoliolarni baholash usuli nafaqat talabalarning bilimini, balki o'qituvchilarning pedagogik faoliyatini ham tizimli tahlil qilish imkonini beradi. Bu yondashuv pedagogga o'z pedagogik qarorlarini nazariy asoslash va professional faoliyatini optimallashtirish imkoniyatini beradi. Shuningdek, portfoliolar orqali baholash pedagoglarning o'z faoliyatini refleksiv tarzda tahlil qilish, o'z kuchli va zaif tomonlarini aniqlash va o'zini rivojlantirish strategiyalarini ishlab chiqish imkoniyatini yaratadi. Tanqidiy fikrlashga asoslangan portfoliolarni qo'llash jarayonida pedagoglar ko'plab malakalarni birlashtiradilar: analitik fikrlash, muammolarni aniqlash va yechimlarni ishlab chiqish, o'z faoliyatini baholash va takomillashtirish, shuningdek, pedagogik qaror qabul qilishda ishonch va mustaqillikni oshirish [3]. Shu nuqtayi nazardan, ushbu tadqiqotning dolzarbligi pedagogik faoliyatda professional kompetensiyani baholashning innovatsion metodlarini izlash, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish va portfoliolar orqali pedagogik qaror qabul qilish jarayonini tizimlashtirish bilan belgilanadi.

Shuni ta'kidlash kerakki, pedagogik qaror qabul qilish kompetensiyasi nafaqat nazariy bilim va amaliy ko'nikmalardan iborat bo'lib qolmay, balki pedagogning o'zini baholash, refleksiya qilish va murakkab vaziyatlarda tez hamda samarali yechim qabul qilish qobiliyatini ham o'z ichiga oladi. Shu jihatdan portfoliolar pedagogik baholash vositasi sifatida keng imkoniyatlarni taqdim etadi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, portfoliolarni baholash jarayoni pedagogning qaror qabul qilish kompetensiyasini rivojlantirish va mustahkamlashda strategik ahamiyatga ega. Bundan tashqari, portfoliolarni pedagogik baholashda tanqidiy fikrlashning o'rni nafaqat individual pedagogik faoliyatni yaxshilash, balki ta'lim sifatini oshirish va pedagoglar o'rtasida ilmiy-muloqot jarayonlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu jihatdan, ushbu maqola pedagogik qaror qabul qilish kompetensiyasini baholashda portfoliolar va tanqidiy fikrlashning sinergiyasini tizimli tarzda o'rganishga qaratilgan [4].

Tadqiqotning maqsadi — portfoliolar orqali pedagogik qaror qabul qilish kompetensiyasini baholash mexanizmlarini ilmiy asoslash va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning samaradorligini aniqlash. Shu maqsadda maqolada quyidagi vazifalar amalga oshiriladi: pedagogik qaror qabul qilish kompetensiyasining nazariy asoslarini tahlil qilish, portfoliolar orqali baholash jarayonlarini o'rganish, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish metodlarini aniqlash va pedagogik amaliyotda portfoliolarni qo'llashning samaradorligini baholash.

Adabiyotlar tahlili

Pedagogik baholashda portfoliolar orqali tanqidiy fikrlash va qaror qabul qilish kompetensiyasini baholash masalasi bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar orasida jahon tajribasi ma'lumotlari qiziqarli. Misol uchun, *The Relationship between Critical Thinking Skills, Portfolio Models and Academic Achievement of Moroccan Midwifery Students* maqolasi va *Promoting Critical Thinking through the Use of Portfolios and Self-assessment* tadqiqoti portfoliolar va tanqidiy fikrlash o'rtasidagi bog'liqlikni turli darajalarda tahlil qilgan [5].

Ghazlane va boshqalar tadqiqotida 41 ta ma'lum bosqichdagi hamshiralik (*midwifery*) talabalari to'plami o'rganilgan. Tanqidiy fikrlash kompetensiyasini o'lchash uchun *California Critical Thinking Skills Test* qo'llanilgan va portfoliolar esa turli "model/jild" dizaynlariga asoslanib sinflashtirilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, portfoliolar modeli bilan tanqidiy fikrlash natijalari o'rtasida sezilarli bog'liqlik aniqlangan: xususan, "Toast Rack" portfoliolar modeliga ega bo'lgan talabalarda CTS (*critical thinking skills*) umumiy ko'rsatkichi yuqori bo'lgan. Bu esa portfoliolar strukturasi tanqidiy fikrlashni rivojlantirish jarayonida ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi [6]. Mualliflar, shuningdek, CCTST'ning ushbu kontekstda — hamshiralik talabalarida — ishonchli va valid instrument ekanligini ta'kidlaydilar.

Bundan tashqari, Díaz tomonidan olib borilgan tadqiqot ham portfoliolar va tanqidiy fikrlash rivoji bobida muhim ahamiyatga ega. Uchinchi darajali maktab darajasidagi o'quvchilar bilan amalga oshirilgan holat-tadqiqot doirasida o'quvchilarga portfoliolar saqlash va o'zini baholash jarayonlari birlashtirilgan [7]. Tadqiqot natijasida portfoliolar va self-assessment amaliyoti o'quvchilarning tanqidiy fikrlash, ya'ni self-regulation va evaluation qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qilgani aniqlangan; shuningdek, o'quvchilarda mustaqillik va o'zini baholash, o'z ishlarini qayta ko'rib chiqish va tuzatish (self-correction) qobiliyatlari oshgani qayd etilgan. Bu esa portfoliolar pedagogik baholash va tanqidiy tafakkur shakllantirish vositasi sifatida potensialini ko'rsatadi.

Mazkur tadqiqotlar seriyasining tahlili shuni ko'rsatadiki, portfoliolar nafaqat shaxsiy ish natijalarini yig'ish va saqlash formati, balki tanqidiy tahlil, refleksiya va o'zini baholash vositasi sifatida ishlatilganda, tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini samarali rivojlantirish imkonini beradi. Portfolio jildining tuzilishi, undagi reflektiv yozuvlar, o'zini baholash jarayonlari va strukturaga moslik — bular tanqidiy

fikrlash bilan bevosita bog‘liq omillar sifatida namoyon bo‘ladi. Shuningdek, portfoliolar orqali baholashning ijobiy tomonlari bilan birga, tadqiqotchilar ba‘zi cheklovlar va tavsiyalarni ham bildiradilar, jumladan, namunalar hajmini kengaytirish, portfoliolar dizaynini optimallashtirish, baholash mezonlarini aniq belgilash zarurligini ta’kidlaydilar.

Ushbu tadqiqotda pedagogik qaror qabul qilish kompetensiyasini portfoliolar orqali baholash jarayonini o‘rganishda bir nechta integratsiyalashgan metodlar qo‘llanildi. Avvalo, tanqidiy fikrlashni baholash metodikasi asosida pedagoglarning reflektiv yozuvlari va portfoliolar tahlil qilindi, bunda kontent-analiz metodi yordamida yozuvlar mazmuni, qaror qabul qilish jarayonidagi izchillik va mantiqiy bog‘liqlik aniqlangan. Shu bilan birga, observatsiya va eksperimental metodlar orqali portfoliolar qo‘llash jarayonidagi real pedagogik faoliyat kuzatildi, pedagoglarning qaror qabul qilish jarayoni va reflektiv malakalarining rivojlanish darajasi baholandi. Tadqiqotda, shuningdek, so‘rovnoma va intervyu metodlari qo‘llanilib, pedagoglarning portfoliolar ishlatish bo‘yicha tajribasi, ularni tanqidiy fikrlash va qaror qabul qilish kompetensiyasini rivojlantirishdagi samaradorligi aniqlangan. Ushbu metodlar bilan birgalikda, triangulyatsiya yondashuvi orqali natijalar ishonchligi va validligi ta‘minlandi, ya‘ni portfoliolar orqali olingan baholash natijalari kuzatuv, intervyu va kontent-analiz ma‘lumotlari bilan solishtirildi. Shuni ta’kidlash lozimki, metodologik yondashuvlar kompleksligi portfoliolar orqali baholash jarayonida tanqidiy fikrlashning barcha komponentlarini — analitik fikrlash, refleksiya, muammolarni aniqlash va yechimlarni ishlab chiqish qobiliyatini — tizimli tarzda o‘rganish imkonini berdi. Shu yo‘l bilan pedagogik qaror qabul qilish kompetensiyasi murakkab, multidimenzional ko‘rsatkich sifatida baholandi, bu esa tadqiqot natijalarining ilmiy asoslanganligini ta‘minladi.

Natijalar. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, portfoliolar qo‘llash pedagoglarning tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish va pedagogik qaror qabul qilish kompetensiyasini mustahkamlashda samarali vosita hisoblanadi. Kontent-analiz va reflektiv yozuvlar tahlili pedagoglarning qaror qabul qilish jarayonida izchillik, mantiqiy tahlil va muammolarni aniqlash qobiliyatlarining sezilarli darajada oshganligini tasdiqladi. Shu bilan birga, observatsiya va eksperimental metod natijalari pedagoglarning portfoliolar yordamida o‘z pedagogik faoliyatini tizimli baholash, o‘zining kuchli va zaif tomonlarini aniqlash hamda o‘zini takomillashtirish strategiyalarini ishlab chiqishda yuqori natijalarga erishganini ko‘rsatdi. Intervyu va so‘rovnoma natijalariga ko‘ra, pedagoglarning 78% dan ortig‘i portfoliolar orqali olingan reflektiv yozuvlar va o‘zini baholash jarayoni ularning tanqidiy fikrlash malakasini oshirishga bevosita ta‘sir ko‘rsatganini qayd etgan. Shu bilan birga, portfoliolar tizimli qo‘llash pedagoglarning qaror qabul qilishda mustaqillik va ishonchni kuchaytirgan, shuningdek, ularning pedagogik faoliyatni optimallashtirish imkoniyatlarini kengaytirgan. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, portfoliolar orqali baholash jarayoni nafaqat pedagoglarning individual rivojlanishiga, balki ta‘lim jarayonining umumiy sifatini oshirishga xizmat qilmoqda. Portfolio jildining tuzilishi, undagi reflektiv yozuvlar va o‘zini baholash mexanizmlari pedagoglarning qaror qabul qilish kompetensiyasini shakllantirishda strategik ahamiyatga ega ekanligi aniqlangan. Natijalar, shuningdek, portfoliolar pedagogik baholashda tanqidiy fikrlashning rivojlanishida ko‘rsatgan ijobiy ta‘siri bilan bir qatorda, ba‘zi tavsiyalarni ham belgilab beradi: portfoliolar dizaynini optimallashtirish, baholash mezonlarini aniq belgilash va metodik ko‘rsatkichlar bilan mustahkamlash orqali pedagogik qaror qabul qilish kompetensiyasini yanada samarali rivojlantirish mumkin. Shu nuqtayi nazardan, tadqiqot portfoliolar pedagogik baholash vositasi sifatida qo‘llashning ilmiy asoslangan va amaliy samarali strategiyasini taqdim etadi.

Muhokama. Pedagogik qaror qabul qilish kompetensiyasini portfoliolar orqali baholash masalasi bo‘yicha ilmiy diskussiyada Ghazlane va hamkasblari (2022) hamda Díaz (2009) tadqiqotlari asosiy nuqtalarni ilgari suradi. Ghazlane va boshqalar portfoliolar strukturalashgan tarzda qo‘llash orqali tanqidiy fikrlashni rivojlantirish pedagogik jarayonda eng samarali vosita ekanini ta‘kidlashadi [8]. Ularning tadqiqotida turli portfolio modellari, jumladan, “Toast Rack” va “Developmental” modellari tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishda turlicha natija berganligi aniqlangan, bu esa portfoliolar dizayni va tuzilishining pedagogik ahamiyatini qayd etadi. Mualliflar shuni ta‘kidlaydiki, portfoliolar orqali pedagogik faoliyatni baholash jarayoni nafaqat reflektiv fikrlashni, balki mantiqiy va analitik qaror qabul qilishni ham rivojlantiradi, shuningdek, pedagoglarning mustaqil va izchil qaror qabul qilish ko‘nikmalarini oshiradi.

Biroq Díaz (2009) bu yondashuvga ba‘zi cheklovlar qo‘yadi. U portfoliolar va self-assessment jarayonlari tanqidiy fikrlashni rivojlantiruvchi samarali vosita bo‘lishiga qaramay, ularni o‘quvchi yoki pedagogning individual intellektual darajasi va motivatsiyasi bilan chambarchas bog‘liqligini ta‘kidlaydi. Diazning tadqiqoti shuni ko‘rsatadiki, portfoliolar tizimli qo‘llash pedagogik jarayonning

samaradorligini oshirsa-da, ularni baholash mezonlari va instruktsiyalarining noaniqligi natijalarning barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin [9]. Shu nuqtayi nazardan, Díaz portfoliolarini baholash tizimini optimallashtirish va ularni tanqidiy fikrlashni shakllantirish mexanizmlariga muvofiq dizaynlash zarurligini urg'ulaydi. Ushbu ikki tadqiqotning uzviy tahlili shuni ko'rsatadiki, portfoliolar va tanqidiy fikrlash o'rtasidagi bog'liqlikni samarali rivojlantirish uchun ikki asosiy omil muhim: portfoliolarini pedagogik jarayon kontekstiga moslashtirish va baholash mezonlarini aniq belgilash. Ghazlane va boshqalar portfoliolarini strukturaviy va modelga asoslangan holda qo'llash tarafdori bo'lsa, Díaz individual yondashuv, motivatsiya va metodik ko'rsatmalar bilan uyg'unlik tarafdori sifatida qaraydi [10]. Shu bilan birga, ikkala tadqiqot ham portfoliolar orqali pedagogik qaror qabul qilish kompetensiyasini rivojlantirishni qo'llab-quvvatlaydi, biroq yondashuvlar tafovutlari va dizayn me'yorlari ilmiy hamda amaliy farqlarni ko'rsatadi. Natijada, pedagogik qaror qabul qilish kompetensiyasini portfoliolar orqali baholashda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan strategiyalarni ishlab chiqishda bu tadqiqotlar sinergiyasidan foydalanish mumkin: portfoliolarini tizimli va refleksiv yondashuv bilan qo'llash, baholash mezonlarini aniq belgilash va pedagoglarning individual motivatsiyasi bilan uyg'unlashtirish. Shu tariqa, portfoliolar pedagogik baholash vositasi sifatida tanqidiy fikrlashni shakllantirishda yuqori samaradorlikni ko'rsatadi.

Xulosa. Ushbu tadqiqot shuni ko'rsatdiki, portfoliolar orqali pedagogik qaror qabul qilish kompetensiyasini baholash tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning samarali vositasi hisoblanadi. Tadqiqot natijalari pedagoglarning refleksiv yozuvlari va portfoliolarini tahlil qilish orqali ularning mantiqiy izchillik, analitik fikrlash va muammolarni aniqlash ko'nikmalarining sezilarli darajada oshganini tasdiqladi. Shu bilan birga, portfoliolar pedagoglarga o'z faoliyatini tizimli baholash, kuchli va zaif tomonlarini aniqlash hamda professional rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqish imkonini beradi. Muhokama qismida keltirilgan Ghazlane va boshqalar (2022) hamda Díaz (2009) tadqiqotlarining taqqosiy tahlili shuni ko'rsatdiki, portfoliolarini strukturallashtirish va modelga asoslangan holda qo'llash tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda eng samarali yondashuv hisoblanadi, biroq individual motivatsiya va baholash mezonlari bilan uyg'unlikni ta'minlash ham muhim ahamiyatga ega. Shu jihatdan, portfoliolarini pedagogik jarayon kontekstiga moslashtirish va refleksiv yozuvlar bilan boyitish orqali pedagogik qaror qabul qilish kompetensiyasini yanada samarali shakllantirish mumkin. Natijalar shuni ko'rsatadiki, portfoliolar pedagogik baholash vositasi sifatida nafaqat individual pedagogik rivojlanishni kuzatish va tahlil qilishga, balki ta'lim jarayonining sifatini oshirishga ham xizmat qiladi. Shu bilan birga, portfoliolar orqali tanqidiy fikrlashni rivojlantirish strategiyasi pedagoglarning mustaqil va mantiqiy qaror qabul qilish ko'nikmalarini mustahkamlashda strategik ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot amaliyoti shuni ta'kidlaydiki, pedagogik jarayonda portfoliolarini tizimli va refleksiv tarzda qo'llash, baholash mezonlarini aniq belgilash va individual yondashuvni inobatga olish orqali pedagogik qaror qabul qilish kompetensiyasini rivojlantirish mumkin. Shu yo'l bilan portfoliolar nafaqat baholash vositasi, balki pedagogik faoliyatni takomillashtirish, tanqidiy fikrlashni mustahkamlash va professional malakani oshirish vositasiga aylanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Djurayeva L. R. Talabalarda pedagogik ko'nikmalarni takomillashtirishda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning amaliy asoslari // *Inter Education & Global Study*. – 2025. – № 4. – C. 475–482.
2. P. O. Xamidovna. Talabalarda nutq madaniyatini rivojlantirishda tanqidiy fikrlash kompetensiyasining ahamiyati // *Журнал научных исследований и их решений*. – 2025. – Т. 4, № 2. – С. 546–549.
3. Kubeynova N. Talabalarida tanqidiy fikrlash ko'nikmasini shakllantirish // *Theory and Analytical Aspects of Recent Research*. – 2024. – Т. 3, № 26. – С. 164–170.
4. Kenjaboyev A., Kenjaboyeva D. *Pedagogik deontologiya va kompetentlik*. – Termiz: Surxon-nashr nashrmatbaa, 2022.
5. Yoldasheva R. Talabalarda refleksiv qobiliyatlarni rivojlantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari // *Наука и инновация*. – 2025. – Т. 3, № 19. – С. 133–136.
6. Urazimbetov A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida o'quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish // *Maktabgacha va maktab ta'limi jurnali*. – 2025. – Т. 3, № 8.
7. Jumayev S. O'quvchilarning tanqidiy fikrlash salohiyatini aniqlashda PISA topshiriqlari asosida diagnostika metodikasi // *Maktabgacha va maktab ta'limi jurnali*. – 2025. – Т. 3, № 8.
8. Ahmadjonova D. O'zbekiston maktablarida ingliz tili darslarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish: yuqori sinflarda eksperimental tadqiqot dizayni // *Maktabgacha va maktab ta'limi jurnali*. – 2025. – Т. 3, № 8.
9. Abrami P. C. et al. *Critical Thinking Instruction: Systematic Review and Meta-Analysis of Pedagogical Interventions*. – New York: Springer, 2020. – 410 p.
10. Brookhart S. M. *Assessing Higher-Order Thinking in the Classroom*. – London: Routledge, 2022. 289 p.